

František Palacký (1798-1876)

Literatura:

František Palacký (1798-1876), dějiny a dnešek (ed F. Šmahel za spolupráce E. Doležalové). Praha, Historický ústav AV ČR 1999.

Milena Jetmarová: František Palacký. Praha 1963.

Palacký svou **metafyziku ducha** podal v Krásovědě, která je nedokončeným prvním dílem plánované pětidílné práce. Krásověda má být doménou filozofů. Filozofii vymezuje oblastí zkoumání – filozofie zkumná objasňuje a upevňuje kategorii pravdy, sem patří logika a metafyzika, filozofie konává se zabývá ctností a spravedlností (morálka a právo), krásu a umění studuje krásověda. Pro Palackého je tvůrčím centrem lidského ducha cit, principem ducha pak jednota, svoboda a autonomie. Aktivita ducha směřuje k oživení, rozšíření, zintenzívnění vlastního bytí, k uskutečnění idejí - obrazů lidské dokonalosti, onoho božského v nás. Ideje nás vedou k vznešenému celku života a činí nás teprve lidmi. Odlišuje lidství čisté (možnosti, které činí člověka člověkem) a lidství božné (směřuje za ideálem a k jeho uskutečnění). Toto uskutečnění nemůže realizovat všechny možnosti, pouze některé z nich, a tak vede k jednostrannosti a protikladům. Koncepce citu, možností a božného lidství se tak uskutečňuje prostřednictvím protikladů a jejich syntézy.

Palackého filozofie českých dějin

Pro Jana Patočku (přednáška Filozofie českých dějin z roku 1969 – in: týž: Náš národní program, 1990) je to vlastně jediná filozofie českých dějin, z níž jsou odvozeny nejen všechny koncepce navazující (například Masarykova), ale také všechna stanoviska kritická či opačná. Veškeré úvahy o povaze dějinné procesu v naší zemi jsou pro Patočku kritickým komentářem k Palackého textu.

Palacký pokládal za subjekt dějin národ, proto se Patočka ptá nejprve po jeho pojetí národa. V obrození byly dvě koncepce národa:

- Jungmann – navazuje na Herdera), národ je přírodou daná společenská jednota, které jde o zdržení a rozvinutí. Individuální charakter určitého národa vytváří jazyk (jazykové pojetí)
- Bolzano – národ je politická jednota, společnost žijící v jednom státě, národ a jazykový kmen nejsou totéž. Smysl existence národa – ochrana občanů, obrana proti bezpráví, nerovnosti, útlaku. Jazyk je jenom nástroj myšlenky. Vlast = teritoriální vymezení (zemské pojetí).

Palacký se pokusil o syntézu těchto dvou koncepcí – Palacký byl zde ovlivněn Kantem, Friesem, Schillerem a zejména Bolzanovou myšlenkou soužití, koexistence, vzájemného plodného ovlivňování různých kmenových prvků a jeho důrazem na sociální spravedlnost, rovnost a úkoly mravní. Palacký se zasloužil o překonání dosud převládajícího filologického pojetí národního obrození zdůrazněním dějinných tradic jako nejúčinnějšího argumentu pro oživení české národní individuality. Současně si už před rokem 1848 a v následujících letech uvědomil, že zemské vlastenectví nemůže být sjednocující silou pro politickou akci zvláště proto, že se německy mluvící obyvatelé Čech a Moravy stále více přimykali k německému národu. Úlohu politicky jednající pospolitosti přejímá od „my země česká“ „my český národ“. Palackého filozofie českých dějin přinesla myšlenku mravního zdůvodnění obnovy národa a pojetí dějin jako ideové a mravní kontinuity.

Palacký svou filozofii českých dějin vyložil v Úvodu k Dějinám národu českého v Čechách a v Moravě.

Jeho pojetí dějin bylo ovlivněno soudobou německou filozofií – základem vývoje lidstva je zákon polarity, věčné střetávání protikladných sil, které vede lidstvo k božnosti, ke stálému zdokonalování. Cílem dějinného vývoje je tedy božnost = dokonalost. Dějiny mají určitý řád, smysl, cíl.

Obsah českých dějin:

1. Neustálé stýkání i potýkání světa českého se světem německým. Pro svět český jsou charakteristické rysy demokratické, rys německý je kult síly a násilí, rys feudální.
2. Stýkání, potýkání a prolínání kultury západní a slovanské. Čechy jako součást střední Evropy tvoří most mezi těmito dvěma světy.
3. Smysl našich dějin je boj českého úsilí o svobodu poznání a vyznání s požadavkem poslušnosti, podřízení autoritě. Nejjasněji se tento rys našich dějin projevil v době husitské (které je věnován 3. díl) a v době bratrské.

Palacký jako politický myslitel a filozof národa se stal předmětem úvah Karla Kosíka. Pro Karla Kosíka je František Palacký především myslitelem, který pozoruhodným způsobem formuloval a prosazoval ideu střední Evropy. O Palackém se Kosík vyslovil obsáhleji již ve své České radikální demokracii (1958). Na konci šedesátých let (Co je střední Evropa) a v letech devadesátých se Kosík obrací k Ideji státu rakouského a chápe a představuje Palackého jako myslitele a praktického politika, který ve své ideji státu rakouského formuloval jako první ideu střední Evropy jako dějinného prostoru mezi Ruskem a Německem, který je místem tvořivého a syntetizujícího stýkání, dotýkání a potýkání kultur a řečí. Je to „idea, v níž se promýšlí postavení člověka a národů ve změněných podmínkách moderní doby“ a z níž plyne podle Kosíka odmítnutí dělit národy na vyvolené, určené k panování, a na ty, které jsou odsouzeny k poddanství. Je to rovněž idea takového určení člověka, který není „ani kladivo, ani kovadlina, ale jediným jeho určením je božnost, tj. vztah (vztahování) k dokonalosti, a právě proto touha po svobodě a spravedlnosti“. Pro Kosíka je významné i zjištění, že Palacký za dominantu Evropy pokládal soulad všech národů, zrušení výsad a výlučnosti, a že spolu s Havlíčkem přisoudil sjednocující moc v moderní době samotným národům a obci (občanské společnosti). Demokratismus vyplývá podle Kosíka z dějinné situace Čechů jako potlačovaného národa, který hledá moc vyplývající z vlastních zdrojů. Palacký je tedy Kosíkovi tím, kdo nabízel možnost udržení Rakouska jako zreformované středoevropské federace rovnoprávných národů, proti carismu a pangeramsnismu, protože jeho politické myšlení bylo určováno paradigmatickým hrozbou a nutnou obranou proti expanzivnosti. Palacký však vstoupil i do Kosíkových úvah o krizi moderní doby. Kosík uvádí, že ji Palacký svým způsobem dokonce předvídal. Podle Kosíka moderní civilizace (symbióza techniky a ekonomie, svět, který „míru ztratil a vyvíjí se bez míry“) postrádá pravdu, imaginaci a ideu. Prosazuje se v ní hodnotový relativismus. Velikost a opravdovost Palackého je podle Kosíka právě v tom, že jeho usilování vždy vyjadřovalo a opíralo se o ideu, jeho politika vycházela z filozofie. „Co nazývá Palacký ideou, je jednak *kritika* dobových předsudků jako reálných sil ztročujících lidi, jednak *nahlédnutí* do toho, co v moderní Evropě probíhá a co lidi této epochy *mohou, smějí* a jsou *povinni* - v zájmu humanity - dělat.“